

borgerligheten. Utan all vidare jämförelse visar den samtida romankonsten prov på satir och ironi över samma teman som skildras i kistebrevens form.

En annan aspekt är det konkreta bruket av bilderna vilket hänger samman med dess tillgänglighet för samtida betraktare. Själva ordet kistebrev antyder dess plats klistrad på insidan av ett kistlock. Det finns många kistor som bär spår av detta, även om pappret till stora delar är bortrivet. Var det verkligen så man huvudsakligen använde kistebreven? Även om kistor användes flitigt och öppnades ofta, var inte bilderna och texterna tillgängliga, instängda som de var. Det finns exempel på att man ramade in kistebrev satte upp dem på väggarna som senare tiders oljetryck. Vilket var vanligast? Tillverkades kistebreven för ett mer offentligt bruk i inredningen för alla att beskåda eller för ett mer privat bruk för kistans ägare att beskåda?

Idag sker vår visuella skolning via tv-mediet. Det är här vi lär oss bildgenrer, bildkonventioner och hur en berättelse kan (eller bör) gestaltas i bild. Det är svårt att tänka sig en värld utan det bildflöde vi är utsatta för. När man på museer vill visa i utställningar vilka bilder människor hade tillgång till på 1700- och 1800-talen, brukar kistebreven lyftas fram tillsammans med bonads målningar (i de områden dessa förekom), kyrkmålningar och minnestavlor. Är inte detta en alltför snäv syn på definitionen av ordet bild? Det är kanske mer relevant att tala om visuella intryck än om bilder. Till allmogens visuella värld hörde bl.a. det vi idag på museerna (ibland diffust) kategoriserar som folkkonst. Vad är då detta? Målade möbler, askar, skrin, bågare i olika material, karvade ostformar, keramik, tenn och silver. Till detta kommer textilier i form av kläder – vävda, sydda och broderade –, täcken till djur och människor, bäddkläder, sparlakan, kuddar, dynor och hängkläden, för att bara ta några exempel. Att samma dekor och mönster kommer igen i olika material och tekniker är väl känt. Däremot brukar denna mängd av föremål som trots allt fanns i många hem, sällan kategoriseras som bild. Ändå tillhör de den visuella världen och förmedlade visuella intryck. Föremålens dekor och mönster återkommer även på bilder som kistebrev, det kan vara en slinga som ramar in ett motiv eller ett figurativt mönster som ett djur eller en blomma.

Det är i denna kontext jag tycker man skall se kistebreven, en del av en visuell värld som omgav människorna i 1700- och 1800-talets samhälle.

Det finns idag ett stort glapp mellan den etnologi som praktiseras vid universitet och högskolor och den etnologi som praktiseras vid kulturhistoriska institutioner. Etnologernas insamlande och uppordnande av föremål och arkivmaterial som låg till grund för institutionernas uppbyggnad, har ersatts av ett helt annat fokus av det mer immateriella slaget. För oss som hör till institutionernas sfär är situationen tämligen absurd: i det löpande arbetet möter vi ständigt frågor rörande våra verksamhetsområden/ föremål som det inte finns någon möjlighet att fördjupa sig i, eftersom vetenskaplig forskning inte ingår i vårt samhällsuppdrag (undantaget de statliga museerna). Samtidigt saknas forskning kring våra verksamhetsområden i den vetenskapliga sfären. Det är därför Bringéus arbeten fyller en så viktig funktion, de är direkt och konkret användbara. En önskan är att fler följer efter, att vetenskaplig forskning kring den materiella folkkulturen kan få en renässans och en möjlighet att utvecklas. En annan önskan är att slippa möta uppfattningen att det är kulturinstitutionernas sak att lösa denna situation – det är det *inte*, i alla fall inte enbart.

Anneli Palmesköld, Halmstad

Invoking a Transnational Metropolis. The Making of the Øresund Region. Per Olof Berg, Anders Linde-Laursen & Orvar Löfgren (eds.). Studentlitteratur, Lund 2000. 317 s., ill. ISBN 91-44-01437-6.

Fredrik Nilsson: *När en timme blir tio minuter. En studie i förväntan inför Øresundsbron.* Historiska Media, Lund 1999. 176 s., ill. ISBN 91-88930-74-2.

Finns det en Øresundsregion? Jo, det gör det väl, men frågan är vad den egentligen består av. Ett geografiskt område är endast en aspekt av flera. En sak kan man dock påstå om Øresundsregionen, hur man än väljer att göra den geografiska avgränsningen, och det är att den är transnationell. Den är både dansk och svensk och varken svensk eller dansk. Viktigare än regionens exakta utbredning är dess funktion och betydelse i ett lokalt, nationellt och internationellt sammanhang, och kanske kan man säga att en region knappast är en betydelsefull enhet om den inte utgör en skillnad för de människor den påstås involvera. Det tycks i alla fall som en rimlig etnologisk utgångspunkt, och jag tycker att den inställningen kan spåras i de två skrifter som anmäls här.

Boken *Invoking a Transnational Metropolis – the Making of the Øresund Region* tar som titeln antyder sin utgångspunkt i en tillblivelse. Det perspektivet är viktigt. En region är en konstruktion, lika mycket som t.ex. en nation, och den underton av 'naturlighet' som ibland vidläder det regionala perspektivet bör man vara på sin vakt emot. En Øresundsregion är inte på något sätt naturligare än nationalstaterna Danmark och Sverige. Däremot är den mer i ropet i dessa tider när regionernas Europa är (geo)politiskt korrekt, Øresundsbron invigd och gränsoverskridandet hyllat. Bokens redaktörer utnyttjar den officiella euforin över Øresundsregionens förväntat lysande utsikter, och citerar inledningsvis proklamationen "En region är född", men konstaterar samtidigt att den trots allt ännu inte finns. Så födelsemetaforen är kanske inte så dum. Förspelet är avklarat, konceptionen har ägt rum och efter förlossningen står nu pappa Sverige och mamma Danmark där med den nyfödda och välskapta Øresundsregionen, vars framtida identitet ännu bara kan anas.

Boken består av ett dussintal uppsatser av författare från olika discipliner och positioner, de flesta dock knutna till Etnologiska institutionen vid Lunds universitet eller Handelshögskolan i Köpenhamn. Inledningsvis skriver redaktörerna Per Olof Berg (Institutionen för Management, Politics and Philosophy, Köpenhamn) och Orvar Löfgren (Etnologiska institutionen, Lund), att man vill undvika att fokusera på den polaritet mellan plan och verklighet som så lätt lyser i dagen i ett projekt av Øresundsregionens kaliber. Man vill också förbi det konstruktivistiska perspektiv som skulle leda till en analys av hur människor bygger en region och därmed skapar samhörighet och identitet. Istället har man valt att söka de faktorer som är mer slumpartade, oförutsedda och till synes irrationella. Som upptakt till projektet samlade man dessa tankegångar kring begreppen *besværgelse*, *bevægelse*, *begivenhed* (vars slagkraftiga alliteration försvinner i översättning till svenska och engelska), och det är med utgångspunkt i något av dessa teman de flesta bidragen är skrivna.

Syn för sägen ger inledningsvis Orvar Löfgren i sitt kapitel "Moving Metaphors". Med sedvanligt säker hand och infallsrik behandling av sitt tema fäster han läsarens uppmärksamhet på hur senmodernitetens hyllning av rörelse och hastighet inte bara handlar om logistik, utan hur också ett helt komplex av moraliska budskap finns med i bilden. Det finns en estetik i representationerna av den moderna urbana världens eleganta, lätta och snabba kommunikationssystem som

hyllar vissa livsformer men sätter andra på undantag. Det är lättare för IT-ingenjören med lap-topen under armen att få plats i visionen om Øresundsregionens personflöden än vad det är för invandrarfamiljen som hälsar på sina släktingar på andra sidan sundet. Det finns vidare en magi i rörelsen, speciellt över en gräns, som uppgraderar en förflyttning till något mera. I Øresundsmiljö kan det t.ex. handla om att resan över Øresund blir ställföreträdande för färder till mer exotiska platser: till söderns billiga sprit och lössläppta umgängesformer (ur svensk synvinkel) eller till fjärran land: "Asien börjar i Malmö" (ur dansk synvinkel). I det perspektivet blir en bro inte bara en kommunikationsled, utan också en kulturell omformerare.

P.O. Bergs uppsats "Dreaming up a region?" söker, som jag uppfattar det, svaret på frågan varifrån engagemanget för en ännu ej existerande region egentligen kommer. Trots all kritik och trots alla svårigheter att definiera vad en Øresundsregion egentligen är, eller skall vara, så har det bevisligen investerats enorma summor pengar och enorma mänskliga tidsresurser i projektet. Det är dock knappast så att regionen håller på att komma till som en följd av konventionella strategiska beslut grundade i politiska eller marknadsekonomiska analyser. Det tycks snarare vara så att idén om regionen funnits som en möjlighet – en dröm – att åkalla som ett gemensamt mål, när en mängd olika intressen, sammanslutningar och organisationer blickat mot framtiden. Styrkan i denna bild av framtiden kommer av att den egna verksamhetens mål kan koordineras med andra till ömsesidig fördel utan att någon behöver foga sig i en fast och uppgjord plan. Projektet formas under resans gång och då visar sig det imaginära, nästan magiska, i visionerna av Øresundsregionen inte alls vara en svaghet inom modern management, utan en styrka.

Något av samma synsätt kan sägas finnas i Christian Tangkjærs bidrag "Øresund as an Open House", som förmedlar bilden av att Øresundsregionens formerande ur ett organisatoriskt perspektiv hittills kan liknas vid en fest dit "alla" är bjudna. Det är ett uppsluppet party med många nya möten på dansgolvet och flirtande bland småborden. Øresundsfesten är inte så tyngd av strategiskt planarbete som många motsvarande projekt, utan har funnit sin form i öppenhet och spontana lösningar. Men än är det bara början, och frågor inställer sig. Är verkligen *alla* välkomna, och vad händer när festen är över? Ja, menar Tangkjær, om öppet husstrategin ersätts med mer slutna tillställningar som

avvisar vissa vid porten, då är det fara å färde. Då kommer processen att stelna och förlora sin dynamik. Också Petter Boyes bidrag, som behandlar den industriella strategin i regionbyggandet, betonar att det utmärkande med Öresundsregionen är att idéerna och visionerna varit förhållandevis stora drivkrafter, jämfört med mer krasst ekonomiskt och politiskt motiverade skäl.

Evenemanget, begivenheten, den iscensatta händelsen, jippot, eller vad vi nu vill kalla engelskans "event", har varit en vanlig form av organiserad verksamhet under Öresundsregionens frammanande. Per-Markku Ristilampi består oss med en närläsning av detta fenomen, alltmer populärt inom modern management. Evenemangets karaktäristiska drag av att vara en särskilt tilldragelse inom ett större sammanhang – som en bubbla i tid och rum, med egen koreografi och timing – har visat sig effektivt för att skapa uppmärksamhet och tillhörighet. Ristilampi visar hur en serie av evenemang, där aktiva personer inom projektet får en möjlighet att känna sig utvalda till en exklusiv skara, bidragit till att få verksamheten kring Öresundsregionen att hålla ihop.

Ole Fogh Kirkeby inbjuder i sin uppsats till en intellektuellt strapatsrik upptäcktsresa in i regionens hermeneutik. Utifrån sin filosofiska vinkel har Fogh Kirkeby valt att närmare undersöka några av de centrala begrepp som används i boken – bl.a. region, plats, rörelse, händelse. Detta är också en utmaning mot dem som inom regionbyggandets problematik formulerar och försöker besvara frågor i termer av ekonomisk eller teknisk rationalitet, men även mot dem som försöker förstå platsen eller regionen utifrån dess beståndsdelars kvalitéer, t.ex. regioninvånarnas liv och historia osv. Utgångspunkten måste istället vara regionen – en plats bestående av platser – i sig. Men vad är då detta fenomen som inte är något objekt, denna plats som inte låter sig fångas inom topologins gränser eller historiens kronologi? Färdiga svar finns inte att få, men med hjälp av att analysera och använda begrepp från den klassiska grekiska filosofin, speciellt Platons chôra, vill Fogh Kirkeby förmedla bilden av att platsens eller regionens essens ligger i dess egenskap att vara både sitt mål och medel, subjekt mer än objekt – och ändå en plats.

Det historiska perspektivet belyses utmärkt i Anders Linde-Laursens artikel om Öresund som gräns mellan två nationer. Genom att sätta skandinaviskt nationsbyggande i fokus framstår nationalitetsbyte och försvenskning i annorlunda dager, jämfört med de röster som ofta

hörs för en "återgång" till ett Skåne som det var innan den svenska centralmakten påtvingade provinsen det svenska. Om man som Linde-Laursen bygger sitt resonemang på diskursen 'patriotiskt statsformerande' istället för diskursen 'försvenskning', kan man iakta att det som skedde i Skåne under andra halvan av 1600-talet huvudsakligen var en medveten politik att stärka den svenska nationen som sådan – på liknande sätt som skedde i många andra europeiska stater vid denna tid – och inte i första hand en regionalpolitisk åtgärd med spetsen riktad mot bångstyriga danskar. Linde-Laursen för även diskussionen fram till vår egen tid, och konstaterar att samtidigt som regionbyggande av olika orsaker ligger i tiden i Europa, så har de historiska institutioner som byggt gränsen mellan nationerna varit inflytelserika. Det finns därmed en rad nationellt identitetsskapande faktorer rörande t.ex. etnicitet, gender, ålder, klass, som ligger i skuggan av den optimistiska retorik som utvecklats kring det fysiska regionbygget. Inte minst angelägen känns denna historieskrivning mot bakgrund av att boken är författad på engelska och vänder sig till en internationell publik.

En annan form av historieskrivning finns i Markus Idvalls bidrag. Där görs en tolkning av regionens 1900-talshistoria genom dess representation i kartor. Kartan är långt ifrån någon objektiv avbildning och kartans kraft är stor när det gäller att konkretisera en vision av en framtida region. I kartans form framstår gärna regionen som hel, fix och färdig. Utifrån kartan diskuterar Idvall hur regionens geografi kan läsas genom konflikter och handlingar som berör landskapet, metaforiskt indelat i eld, luft, vatten och jord.

Tom O'Dell skriver om frågor kring globalisering i ett vardagligt perspektiv, vilket innebär att också det lokala uppmärksammas. Vad betyder det globala och det lokala i det regionala? Att globalisering innebär en ökad rörelse av människor, ting, kapital och idéer är en sida av saken, medan en annan är hur de människor och hushåll som lever sina liv på en viss plats påverkas av globaliseringen. O'Dell exemplifierar bl.a. med hur invandrare i regionen utvecklar sina kontaktnät. Många känner sig delaktiga i vidare identiteter, t.ex. genom religionen, men det finns alltid också en lokal dimension; man är muslim i Malmö. Men vad betyder det att vara muslim i Öresundsregionen? Invandrarnas situation analyseras närmare i Fredrik Nilssons avsnitt "Outsiders and Insiders", vilket delvis bygger på vad Nilsson redovisat i boken *När en timme blir tio minuter*, vilken kommer att beröras i det följande.

Perspektivet i etnologen Fredrik Nilssons *När en timme blir tio minuter. En studie av förväntan inför Öresundsbron* är ett annat än i *Invoking a Transnational Metropolis*. Grundläggande frågor är: Vad tror "vanligt folk" om Öresundsbronns betydelse? Vad tycker man om regionbildningen mellan Skåne och Själland? Blir regionen viktigare än nationen? Vilka förhoppningar och vilka farhågor har man? Tror man på den officiella bilden av fördelar för alla i den nya regionen? Frågorna känns otvetydigt adekvata. Mitt i den officiella retoriken känns det väldigt relevant att någon frågar de människor som bor och är verksamma i regionen hur de ser på dess framtid. Rimligtvis borde det vara en variabel att räkna med.

Studiens metod är djupintervjuns – 76 personer har intervjuats av fyra etnologer, på båda sidor sundet. De flesta informanterna bor i eller nära Malmö respektive Köpenhamn. De är inte slumpvis utvalda, utan tillhör något av följande fem yrkesfält: IT-branschen, polis/tull, medier, näringsliv och kultur/turism. Man har också sett till att få med en viss andel invandrare i undersökningen. Majoriteten av intervjupersonerna är män (hur stor majoritet får man inte veta) och studien har ingen ambition att könsrelatera svaren. Den sneda könsfördelningen kommenteras med att "de kvinnor vi har talat med ger i regel inte uttryck för någon könsrelaterad aspekt av regionbygget" (s. 164). Det är möjligt, men som man frågar får man svar (även i djupintervjuer), och det handlar ju också om hur många kvinnor man faktiskt talat med. I ett särskilt kapitel redovisas resultatet av en frågelista som sänts ut till personer mer spridda i de båda länderna. Ytterligare underlagsmaterial är pressklipp och broschyrer.

Utgångspunkt i studien är ett teoretiskt resonemang kring rum, flöde och region under rubriken kulturprocesser. Det är knappast någon egentlig analys eller definierande diskussion av dessa begrepp, utan snarare en associativ och ofta metaforisk betraktelse som mynnar ut i att "tanken om nya flöden på Öresundsbron skapar nya mentala landskap. Men det finns inte ett landskap, utan flera" (s. 37). Därefter följer resultatredovisningen i ett halvdussin kapitel som i varierande grad anknyter till undersökningsgruppens undergrupper.

I kapitlet med tonvikt på medier i Öresundsregionen står Skåne i de nationella perspektiven i centrum. Indirekt frammanas den kända bilden av skåningen som "halvdansk". På den danska sidan tycks man uppleva att den forna östliga provinsen faktiskt är på väg att komma närmare, men det mediala intresset är

ganska svalt. På den svenska sidan tycks medierna vilja utnyttja uppmärksamheten på Öresundsregionen till att med kraft betona självständighet och fristående från Stockholm. I avsnittet som behandlar invandrarnas situation framkommer två tendenser. Den ena är att det finns förutsättningar för ett stärkande av invandrarnas position inom regionen, eftersom de genom nätverkskapande och vana vid transnationella kontakter skulle kunna utnyttja en samordnad region. Den andra tendensen är i viss mån motsatt: den starka fokuseringen på hur det svenska och det danska ska förenas i en just svensk-dansk region medför att frågor kring övrig nationalitet inte synliggörs. Integrering med Europa, javisst, men i hierarkin region (Öresund) – nation (Sverige – Danmark) – transnation (Europa – EU) finns inte mycket plats för irakier, turkar eller pakistanier. Smältdegeln har knappast nått sin aktiva temperatur.

Andra perspektiv som behandlas i boken är förväntningarna på den fysiska förbindelsen mellan Skåne och Själland, vilket av författaren kopplas till en diskussion om rörelse och hastighet i den moderna eran. Också här är perspektivet dubbelt. Medan många med positiv fascination ser hur snabbt och enkelt man kan ta sig till Danmark och kontinenten, ser andra att det fysiskt integrerade Europa bara är till för vissa.

De två böckerna om Öresundsregionen är olika, och i viss mån komplementära. *Invoking a Transnational Metropolis* är en samlingsvolym som innehåller ett i stora stycken friskt och nytt sätt att behandla frågor kring region, plats och gränsöverskridande i ett i huvudsak humanistiskt perspektiv. Genom att anlägga nya teoretiska aspekter på regionen och det regionala tydliggörs många av de krafter och rörelser som är verksamma i processen men som tidigare varit osynliga eller ouppmärksammade. Det är t.ex. intressant att dimensioner som drömmar, magi (nästan), tro, hopp – och kanske kärlek – tas på allvar. Det finns emellertid, liksom i den mer officiella bilden av Öresundsregionen ett ganska stort mått av tillförsikt inför framtiden i regionen. Det är inte på samma förbehållslösa sätt, men även efter den bitvis kritiska granskningen framstår Öresundsregionen som ett steg i "rätt" riktning. Och det är klart – gränsöverskridande, internationalisering, ökat utbyte – vem är emot det? Men ändå finns det många frågor som kan ge motbilder till den framstegstanke som implicit tycks ligga i etablerandet av en Öresundsregion. Flera av dem är berörda i boken – främst i de etnologiska bidragen – men ibland önskar jag att sväng-

arna tagits ut vidare och kaxigheten varit större. Det bränns när frågor kring 'vem är den här Öresundsregionen egentligen bra för?' kommer upp. Och även om inga entydiga svar kan finnas tycker jag att det i dessa tider hade varit intressant att ta del av undersökningar som frågar sig om skolorna blir bättre i den nya regionen, om den sociala nedrustningen kommer att bromsas, om inkomstklyftorna kommer att minska, om antalet utslagna från socialförsäkringssystemen blir färre. Och vart tog miljöfrågorna vägen? Ur en annan synvinkel, den disciplinmässiga, kunde man tycka att bidrag av någon geograf kunde vara på plats. Frågor kring region och regionalitet har sedan länge engagerat samhällsgeografer, varav kan nämnas Gunnar Törnqvists publikationer under senare år.

Angreppssättet i Fredrik Nilssons *När en timme blir tio minuter* är både dess styrka och svaghet. Ett stort intervjumaterial är givetvis en rik resurs att utnyttja när

en allmän opinion skall tolkas. Samtidigt är det bara toppen av ett isberg som kan komma med som direkt referens i en redovisning. Det betyder att kategoriseringen av svaren och betoning av olika aspekter blir en fråga som den presenterande författaren sköter utan större insyn. Det är välkänt och oundvikligt, men leder likväl till en känsla av att citat ur intervjuer ibland valts för att understryka ett resonemang på författarens villkor. Formellt sett finns inte så mycket att invända; underlagsmaterialet finns tillgängligt och hänvisningarna är ordentliga, även om metodbeskrivningen är ganska tunn. Det finns emellertid en tendens till yvighet och förgivettaganden i Nilssons teoretiska ramverk som i kombination med ett disparat källmaterial gör att framställningen saknar den stringens man kunde önska. Det fråntar dock inte boken att vara en intressant spegling av de förväntningar som människor i Öresundsregionen bär på.

Tomas Germundsson, Lund